

ตลกเถียง: กลวิธีและทฤษฎีในการแสดง Strategies for Showing “Likay Comedy”

(Received: June 2, 2021 Revised: Nov 15, 2021 Accepted: Dec 9, 2021)

ปรัชญาวลี มาลัยนาค¹, จินตนา สายทองคำ²

Prachyawalee Malainak, Jintana Saithong

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง ตลกเถียง: กลวิธีและทฤษฎีในการแสดง มีวัตถุประสงค์เพื่อประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงตลกและการแสดงตลกเถียง และเพื่อวิเคราะห์กลวิธีในการแสดงตลกเถียง โดยศึกษารวบรวมวิจัย เรื่องข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ องค์ความรู้ที่สำคัญต่อวงการการแสดงตลกเถียงโดยกำหนดขอบเขต การศึกษา พยงค์ แก้วไย บุคคลสำคัญทางวงการตลกเถียงมีอายุ 75 ปี มีอาชีพแสดงตลกเถียงมาเป็นเวลายาวนานถึง 30 ปี จากการศึกษา พบว่า การแสดงตลกเถียงองค์ประกอบในการสร้างความตลก คือ 1) เนื้อเรื่อง การสร้างอารมณ์ขันหรือความตลก 2) บุคคลในเรื่องหรือตัวละคร 3) เหตุการณ์ เหตุการณ์ที่นำมาสร้างความตลก 4) กลวิธีการเล่าเรื่อง โดยแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท คือ 1) ตลกคำพูด 2) ตลกเครื่องแต่งกาย 3) ตลกท่าทาง 4) ตลกอุปกรณ์ 5) ตลกสังขาร กลวิธีและทฤษฎีในการแสดงตามแนวทาง ของ พยงค์ แก้วไย พบว่า มีกลวิธีในการพลิกบทบาทจากการแสดงเป็นตัวโง่ มาสู่ตัวตลกและเปลี่ยนแปลงจุดด้อยมาเป็นจุดเด่นในการแสดงตลกเถียง จนเป็นนักแสดงตลกเถียงที่โด่งดัง มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไปจนถึงปัจจุบัน โดยสร้างทฤษฎีในการแสดงจากจากการร่ายรำ เพลงหน้าพาทย์ เซ็ด-เสมอ ในรูปแบบของตนเองที่ได้รับการฝึกหัดมาจาก

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

²นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ครูทองหล่อ ปลั่งสุวรรณ การขับร้อง การเจรจา การใช้มุขตลก การใช้คำอุปมา-อุปไมยเปรียบเทียบ การนำบทเพลงลูกทุ่งและข่าวสารบ้านเมืองในปัจจุบันมาประยุกต์สร้างสีสันในการแสดงเพื่อความสนุกสนาน รวมถึงกลวิธีในการแต่งหน้า แต่งกาย ตามบทบาทที่ได้รับ เช่น บทบาทพระสงฆ์ บทบาทขอทาน บทบาทผู้หญิง บทบาทเพชรฆาต จนเป็นรูปแบบเฉพาะทางในการแสดง ตลกกลืนกลูบของ พยงค์ แก้วไย สอดคล้องกับการใช้ทฤษฎีการสร้างทฤษฎีในการแสดง คือ ทฤษฎีความเหนือกว่า ทฤษฎีความไม่เข้ากัน ทฤษฎีการปลดปล่อยและผ่อนคลาย ทฤษฎีความไม่ลงรอยกันความผิดไปจากสิ่งที่คาดหวังและความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่ไปด้วยกันไม่ได้

คำสำคัญ: พยงค์ แก้วไย กลวิธี ตลก

Abstract

The objectives of this study are to compile ideas about comedy and Likay comedy and to analyze strategies of performing Likay comedy by studying and collecting data from academic documents, research, observations, and interview for the knowledge that is important to the comedy industry. Payon Kaewyai is an important figure in the Likay comedy industry. He is 75 years old and has been in the career for 30 years. He has a disabled right arm but with love and faith in the show, he found a strategy turning his role from acting as a cheater to a comedian, and turned his weaknesses into strengths, which made him become a famous Likay comedian. He also has a strategy to create a taste for the show in his own style. The researcher has studied significant strategies for showing the “Likay Comedy” of Payon Kaewyai using the Superiority Theory, Incongruity Theory, Release and Relief Theory, the theory of Dissonance, Deviation from Expectation, and Incompatible Relationship, and the theory of Showing Comedy. The results of the research were as follows: The study found that the strategies of showing Likay Comedy are the use of intelligence and resourcefulness as well as turning weaknesses into strengths. The strategies that helped boost his popularity, and still continue his fame can also benefit the Likay Performance, the folk art that is a cultural heritage of Thailand.

Keywords: Payon Kaewyai, Tactics, Funny

บทนำ

ลิเก เป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมและสืบทอดรูปแบบการแสดง มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งด้านรูปแบบ การแสดง ผู้แสดง และเครื่องแต่งกาย โดยลิเกมีพัฒนาการมาจากพิธีกรรม ทางศาสนาของแขก ใช้รำมะนาประกอบการสวดและนำบทร้องเข้ามาโต้ตอบ เพื่อความสนุกสนานอีกทั้งยังนำเอาเรื่องราวต่าง ๆ ที่สอดแทรกความรู้เข้ามา ประกอบในการแสดง ลิเกนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายมีชื่อเรียกลิเกแบบต่าง ๆ ตามลักษณะและอัตลักษณ์ของการแสดงรวมทั้งพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของการแสดงด้วย ได้แก่ ลิเกป่า ลิเกบันตน ลิเกทรงเครื่อง และ ลิเกลูกบท

ลิเกลูกบท มีเพียงคนร้องและลูกคู่ตีกลองรำมะนาเท่านั้น ซึ่งไม่ได้ ใช้ปีพาทย์บรรเลงประกอบอย่างปัจจุบัน มูลเหตุที่ปีพาทย์มาใช้ในการแสดง ลิเก เกิดจากลิเกบันตนกำลังเป็นที่นิยมอยู่นั้น พวกปีพาทย์ได้นำลิเกบันตนไป แสดงประกอบการบรรเลงเพลงลูกบท โดยใช้ปีพาทย์ทำเพลงรับแทน การ ใช้ลูกคู่ร้องประกอบการตีรำมะนาอย่างลิเกบันตน จึงเกิดมีลิเกที่ใช้ปีพาทย์ บรรเลงประกอบขึ้น เรียกว่า ลิเกลูกบท (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2522, น. 39) ในปัจจุบันลิเกที่มีลักษณะ โดดเด่นอย่างเห็นได้ชัด คือ ลิเกลูกบท ได้รับความนิยมมาก เหตุเพราะปัจจุบัน การแสดงลิเกลูกบท มีองค์ประกอบใหม่ ๆ ที่สำคัญและน่าสนใจ คือเรื่องที่ใช้แสดง บทที่ใช้แสดง ดนตรีที่ใช้แสดง เพลงที่ใช้ ในการแสดง เครื่องแต่งกาย ทำารรวมถึงรูปแบบการแสดง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุด ของการแสดงในแต่ละคณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละคณะ คือ ผู้แสดง ในการแสดงลิเก ลูกบทนั้น ผู้แสดงมีความสำคัญและจะมีลักษณะเฉพาะใน แต่ละบทบาทของเรื่องที่ได้รับแตกต่างกันตามหน้าที่ ผู้แสดงที่มีบทบาทสำคัญ นอกเหนือจากพระเอกและนางเอก ตัวแสดงที่มีบทบาทโดดเด่นและขาดไม่ได้ ในการแสดงลิเกคือ ตัวตลก ในการแสดงลิเกลูกบทบางเรื่อง ตัวตลกมีบทบาท เป็นตัวแสดงสำคัญที่ดำเนินเรื่องและดึงดูความสนใจจากผู้ชม

“ตลกกลืน” เป็นตัวแสดงที่ทำหน้าที่สำคัญไม่น้อยกว่านักแสดงบทพระเอกหรือนางเอก ตัวตลกมีหน้าที่สร้างอารมณ์ที่สำคัญ เป็นสีสันทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน ขบขัน เฟลิดเฟลิน ผ่อนคลายความตึงเครียดเป็นตัวแสดงที่สร้างความบันเทิงให้กับผู้ชม เปรียบได้กับการแต่งเติมเพิ่มความสะดวกให้การแสดงตลกแต่ละครั้ง สมบูรณ์ แยมี่ลี หรือ พรเทพ พรทวีกล่าวว่า จากประสบการณ์ในการแสดงตลกมานานมากกว่า 20 ปี ไม่มีครั้งใดที่แสดงตลกถูกบทแล้วไม่มีตัวตลกสอดแทรกอยู่ในการแสดง บางคนเห็นว่าตลกนั้นไม่มีความสำคัญหรือมองข้ามไป แต่มีตัวตลกกลืนคนหนึ่งที่ยืนหยัด ในการแสดงเป็นตัวตลกกลืนถูกบทตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และได้รับรางวัลตลกกลืนกตาทองคำ ปี 2541 นั่นคือ พยงค์ แก้วโย หรือ พรพยงค์ พรทวี นอกจากนี้ ศิวส์ นนทะวงษ์ (2554) ได้กล่าวถึงความสำคัญของตัวตลกกลืนไว้ใน บทความเผยแพร่ใน คมชัดลึกว่า สิ่งที่ยังถือเป็นหัวใจของการแสดงตลกที่ขาดไม่ได้เหมือนการแสดงมหรสพที่เล่นเป็นเรื่องราวประเภทอื่น ๆ ก็คือตลก ซึ่งแต่เดิมจะเรียกขานกันว่า ผู้ช่วยพระเอก เป็นตัวตลกฝ่ายชาย และเรียกตัวตลกฝ่ายหญิงว่าตัวกระแต จากการศึกษา พบว่า ในช่วงเวลา ที่ผ่านมาตัวตลกกลืนทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงล้วนแล้วมีความสำคัญต่อการแสดงตลกถูกบทเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาตลกกลืนถูกบทในภาคกลาง พบว่า ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้แสดงรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อย ประสบการณ์ในการแสดงด้านหน้าเวทีมีน้อย สอดคล้องกับความเห็นของนักแสดงในปัจจุบัน ได้กล่าวเหมือนกันว่าตลกกลืนในปัจจุบันนี้พบน้อยมากที่จะเป็นตลกที่มีความสามารถด้านปฏิกิริยาไหวพริบ การร้อง การรำ การพูด การสอดแทรกมุขตลก และการแสดงออกท่าทางที่สอดคล้องกับการแสดงให้ออกมาดูมีความรื่นเริงขบขัน สร้างความสุขให้กับผู้ชมอย่างแท้จริง ส่วนใหญ่พบเพียงแต่นักแสดงตลกรุ่นใหม่ที่ใช้เพียงรูปร่าง หน้าตา ที่ดูอ่อนวัย อายุน้อย เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมบางกลุ่มเพียงเท่านั้น ค่านิยมในการชมตลกกลืนในปัจจุบันนี้จึงส่งผลให้ความเป็นตลกกลืน

ลูกบทที่แท้จริงจางหายไปจากวงการลิเกไทย (วิโรจน์ วีรพัฒนานนท์, 2561, สัมภาษณ์)

จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยสนใจศึกษา กลวิธีการแสดงตลกลิเกลูกบท ของ พยงค์ แก้วไย ปัจจุบันอายุ 75 ปี มีอาชีพแสดงตลกลิเกลูกบทเป็นเวลายาวนานถึง 30 ปี ด้วยร่างกายพิการแขนข้างขวา แต่ด้วยความรักและศรัทธาในการแสดงลิเก พยงค์ แก้วไย มีกลวิธีในการพลิกบทบาทจากการแสดงเป็นตัวโง่งมาสู่ตัวตลกและเปลี่ยนแปลงจุดต่อมาเป็นจุดเด่นในการแสดงตลกลิเกจนเป็นนักแสดงตลกลิเกที่โด่งดัง มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป จนถึงปัจจุบัน เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้เป็นแนวทางแก่ผู้สนใจการแสดงลิเกลูกบท บทบาทของตลกลิเกลูกบทเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์สืบทอด เผยแพร่ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่วงการลิเกไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงตลกและการแสดงตลกลิเก
2. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีในการแสดงตลกลิเกลูกบท

วิธีการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง ตลกลิเก: กลวิธีและหาसरสในการแสดงของพยงค์ แก้วไย มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยเก็บรวบรวมข้อมูลหนังสือและงานวิจัยมาเป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการแสดงลิเกลูกบทในเรื่องของประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบในการแสดงลิเกลูกบท ได้แก่ ลิเก โดย รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพลวีรพัทธ์ กล่าวถึง ความหมายและที่มาของลิเก การละเล่นและการเล่นจำอวดพื้นบ้าน โดย รองศาสตราจารย์

นิสา เมลานนท์ กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดความตลกหรือมุกตลก การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก นายพยนต์ แก้วไย ผู้ให้ข้อมูลหลักในเรื่อง ชีวิตการแสดงตลกลีเกลูกบพมาเป็นเวลายาวนาน จบจนปัจจุบันอายุ 75 ปี การเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่ฝึกปฏิบัติทำรำ เพลงหน้าพาทย์ เชิด-เสมอ ในรูปแบบของตลกลีเก การรำเกี่ยวฝ่ายหญิง การใช้ภาษา ร้องเจรจา เพื่อให้เกิดความตลก การแต่งกาย การแต่งหน้า กลวิธีในการแสดงตลกในบทบาทที่ได้รับ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด นำมาซึ่งผลการวิจัยเรื่อง ตลกลีเก: กลวิธีและหาसरसในการแสดง ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัย

พยนต์ แก้วไย เป็นบุคคลสำคัญทางวงการตลกลีเกที่มีอายุถึง 75 ปี มีอาชีพแสดงตลกลีเกลูกบพเป็นเวลายาวนานถึง 30 ปี ด้วยร่างกายพิการ แขนข้างขวา แต่ด้วยความรักและศรัทธาในการแสดงตลก พยนต์ แก้วไย มีกลวิธีในการพลิกบทบาทจากการแสดงเป็นตัวโง่งมาสู่ตัวตลกและเปลี่ยนแปลงจุดด้อยมาเป็นจุดเด่นในการแสดงตลกลีเกจนเป็นนักแสดงตลกลีเกที่โด่งดัง มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไปจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีกลวิธีสร้างหาसरसในการแสดงจากการรำรำ เพลงหน้าพาทย์ เชิด-เสมอ ในรูปแบบของตนเองที่ได้รับการฝึกหัดมาจากครูทองหล่อ ปลั่งสุวรรณ การขับร้อง การเจรจา การใช้มุกตลก การใช้คำอุปมา-อุปไมยเปรียบเทียบ การนำบทเพลงลูกทุ่งและข่าวสารบ้านเมืองในปัจจุบันมาประยุกต์สร้างสีสันในการแสดงเพื่อความสนุกสนาน รวมถึง กลวิธีในการแต่งหน้า แต่งกาย ตามบทบาทที่ได้รับ เช่น บทพระสงฆ์ บทขอทาน บทผู้หญิง บทเพชรฆาต จนเป็นรูปแบบเฉพาะทางในการแสดงตลกลีเกลูกบพของ พยนต์ แก้วไย นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีการสร้างหาसरसในการแสดงตลกลีเกลูกบพที่สำคัญของ พยนต์ แก้วไย ได้แก่ ทฤษฎีความเหนือกว่า ทฤษฎีความไม่เข้ากัน ทฤษฎีการปลดปล่อยและผ่อนคลาย ทฤษฎีความไม่ลงรอยกันความผิด

ไปจากสิ่งที่คาดหวังและความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่ไปด้วยกันไม่ได้ และทฤษฎีทฤษฎีประกอบ การแสดงตลกกลีเกของ พยงค์ แก้วไย มาจนถึงปัจจุบัน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาประวัติและสายการสืบทอดการแสดงลิเกของ พยงค์ แก้วไย พบว่า เป็นชาวบ้านในจังหวัดอ่างทอง มีใจรักและฝึกหัดการแสดงลิเกมาตั้งแต่เยาว์วัย การเริ่มเข้าสู่วงการได้เริ่มแสดงลิเกประมาณ พ.ศ. 2500 อายุ 15 ปี ครูคนแรก คือ ครูทองหล่อ บันเทิงศิลป์ เริ่มบทบาทการแสดงเป็นเสนาหรือทหารเดินตามตัวละครเอก เมื่อมีประสบการณ์มากขึ้น จึงได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็น ตัวโกง แต่ด้วยความที่ตนเองเพิ่งเริ่มฝึกหัดและยังเป็นเด็กวัยรุ่น ครูที่ฝึกหัดหรือหัวหน้าคณะจึงให้ตนรับบทบาทเป็น เสนา หรือ ทหาร เดินตามตัวละครเอก เช่น เป็นเสนาของพระเอก เป็นทหารของตัวโกง ซึ่งจะไม่มียี่ห้อหรือการแสดงบทบาททำทางกร่ายรำมากนัก (พยงค์ แก้วไย, 2563, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 1 พยงค์ แก้วไย แสดงเป็นตัวโกงลิเก
ร่วมแสดงในคณะคณะนายวัด นายหย่อย ในปี พ.ศ. 2515
(ปรัชญาวลี มาลัยนาค, ผู้ถ่ายภาพ, 2563)

พ.ศ. 2525 พยงค์ แก้วไย เกิดอุบัติเหตุ จึงทำให้ไม่สามารถแสดงลิเกในบทบาทตัวโกงหรือตัวแสดงอื่น ๆ ได้ แต่ด้วยหน้าที่ของความเป็นผู้นำครอบครัวและด้วยความรักในอาชีพการแสดงลิเกของตนนั้น พยงค์ แก้วไย จึงไม่ยอมที่จะหยุดแสดงและเลือกที่จะรับบทบาทในการแสดงลิเก เป็นตัวตลก โดยตนได้กล่าวว่า “ถึงแม้ร่างกายจะพิการหรือผิดรูปไปจากเดิม แต่หัวใจที่รักในการแสดงลิเกยังเป็นหัวใจของผมนคนเดิมและผมจะแสดงลิเกต่อไปจนหมดลมหายใจ” จากประโยคนี้ ทำให้พยงค์ แก้วไย เป็นนักแสดงตลกลิเกที่โด่งดัง มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป ด้วยบทบาทตัวตลกลิเกมาตั้งแต่ อายุ 26 ปี มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีฉายาว่า ดาวตลกหน้าอ่อน พรพยนต์ พรทวี ร่วมแสดงกับคณะลิเก พรเทพ พรทวี มาเป็นเวลานานถึง 30 ปี และจนได้รับรางวัลตลกลิเกตุ๊กตาทองคำ ปี 2541 เป็นที่รู้จักและชื่นชมสำหรับผู้ชมผู้ฟังเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน (2564)

ภาพที่ 2 พยงค์ แก้วไยแสดงเป็นตัวตลก
หลังจากเกิดอุบัติเหตุ ในปี พ.ศ. 2525
(ปรัชญาวลี มาลัยนาค, ผู้ถ่ายภาพ, 2564)

แนวคิดเกี่ยวกับนักแสดงตลก

สมบูรณ แยมสี่ หัวหน้าลิเกคณะพรเทพ พรทวี ให้สัมภาษณ์ ตลกลิเกไว้ว่า พระเอกลิเกกับตัวตลกลิเก นับว่าเป็นของคู่กัน จะสังเกตได้ว่า ในการแสดงแต่ละฉากแต่ละตอนของพระเอกนั้นจะต้องมีตัวตลกตามพระเอก ออกตามไปด้วย พระเอกจะเป็นตัวหลักในการร้อง การรำ การดำเนินเรื่อง ตัวตลกจะคอยเป็นลูกคู่ให้กับพระเอกอยู่เสมอ เช่น ฉากสู้รบกับตัวโกง ตลกก็จะคอยช่วยเหลือ ฉากเกี่ยวพาราสี ตัวตลก ก็จะทำหน้าที่หยอกล้อ ให้เกิดความน่ารัก และที่สำคัญ ตัวตลก มีหน้าที่คอยพูดหวานล้อมให้คนดู ชอบใจชื่นชมในตัวพระเอกในฉากนั้น ๆ อีกด้วย (สมบูรณ แยมสี่, 2561, สัมภาษณ์)

จากการศึกษาข้อมูลและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะ การแสดงลิเก สรุปได้ว่า ตัวตลก ในการแสดงลิเกนั้น มีบทบาท ดังต่อไปนี้

1. เป็นบุคคลที่สื่อความหมายการดำเนินเรื่องราวในการแสดง เพื่อเสริมความเข้าใจให้กับคนดูได้เป็นอย่างดี
2. เป็นผู้แสดงที่สร้างความขบขัน ความสนุกสนาน สร้างเสียงหัวเราะ สร้างความสุขให้กับผู้ชม
3. เป็นตัวแสดงสำคัญที่สร้างแรงจูงใจเสริมให้การแสดงลิเกลูกบท เป็นที่นิยมอย่างมากและสามารถดำรงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 3 การแสดงตัวตลกลิเกในอดีต

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2522, น. 123)

แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงตลกและการแสดงตลกโลก พบว่า ประเภทของตลก ในการแสดงตลกโลก เป็นบุคคลที่สื่อความหมายต่าง ๆ ในการแสดง เพื่อเสริมความเข้าใจ ให้แก่คนดูได้เป็นอย่างดี เป็นผู้แสดงที่สร้างความขบขันสรุ่ย ได้ 5 ประเภท ดังนี้ 1) ตลกคำพูด ผู้แสดงจะต้องมีความสามารถในการใช้คำพูด หรือที่เรียกว่า “มุกตลก” มีการใช้คำพูดขวนขพัน ด้วยการ เสียดสี ล้อเลียน 2) ตลกเครื่องแต่งกาย ผู้แสดงตลกเครื่องแต่งกายนี้มีจุดเด่นในเรื่องการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายบ่อยครั้งอยู่เสมอหรือตลอดทั้งเรื่อง que แสดงหรือการแต่งกายที่มากเกินไปจนความเป็นจริง 3) ตลกท่าทาง ผู้แสดงตลกจะไม่เน้นการร้ายรำที่สวยงาม แต่จะเป็นการออกท่าทางเกินงาม หรือสัปดน ผิดอย่างคนปกติทั่วไปจนมองเป็นเรื่องขบขัน 4) ตลกอุปกรณ์ ตลก โดยมีการใช้อุปกรณ์เสริม นอกจากการมีคำพูดที่ตลก ท่าทางที่ขวนขพันแล้ว ผู้แสดงตลกก็จะมี การเตรียมอุปกรณ์ที่ช่วยสร้างความขบขันเรียกเสียงหัวเราะจากผู้ชม 5) ตลกสังขารตลกประเภทนี้ เป็นลักษณะของผู้แสดงตลกโลกมาอย่างยาวนาน จนมีอายุมากแต่ก็ยังสามารถแสดงได้อย่างสนุกสนาน หรือผู้แสดงที่มีความผิดปกติทางร่างกายแต่สามารถสร้างจุดด้อยให้เป็นจุดเด่นได้ สอดคล้องกับทฤษฎีหาสยรส ตามที่ กุสุมา รัชฌณี (2534) กล่าวว่าหาสยรส คือ ความสนุกสนาน เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความขบขัน นาฏยศาสตร์แบ่งความขบขันออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความขบขันที่เกิดแก่ผู้อื่น หมายถึง การพูดหรือการทำให้ผู้อื่นขบขันซึ่งส่วนมากมักจะเป็นไปโดยตนเองไม่รู้ตัว และความขบขันที่เกิดแก่ตนเองรู้สึกรื่น ตนเองหรือชนผู้อื่น วิภาวะของความขบขัน ได้แก่ การแต่งตัวแปลก ๆ ชายแต่งตัวอย่างหญิง สวมเสื้อ ผ้ารุ่มร่าม รุ่งรัง แต่งตัวผิดกาลเทศะ หรือแต่งตัวมากเกินไป การทำท่าทางแปลก ๆ เดินงก ๆ เงิน ๆ ล้มลุก คลุกคลาน หรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซ้ำ ๆ ซาก ๆ ฯลฯ การพูดแปลก ๆ พูด ผิด ๆ ถุก ๆ พูดด้วยสำเนียงต่างไปจากคนส่วนใหญ่ หรือ การพูดซ้ำซาก อนุภาวะ ได้แก่ การยิ้มหรือหัวเราะ

กลวิธีการสร้างทาสยรสในการแสดงตลกกลีเกของ พยนต์ แก้วไย

จากการศึกษาท่ารำเพลงหน้าพาทย์ เพลงเชิด กระทบนท่ารำหน้าพาทย์ เพลงเชิดของพยนต์ แก้วไย เป็นกระทบนท่ารำเดี่ยวในลักษณะการรำเปิดตัว หรือออกตัวของนักแสดงใน ฉากแรก ซึ่งพบว่า กระทบนท่ารำมีลักษณะ การใช้กระทบนท่ารำตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย กระทบนท่ารำเริ่มจากทำยืน ทำเดินตัวพระ เดินออกมาหน้าเวทีแล้วโค้งคำนับผู้ชม หลังจากประสบอุบัติเหตุ การรำรำเพลงหน้าพาทย์ เพลงเชิด พบว่า กระทบนท่ารำมีการตัดท่ารำบางท่า ออกไปเพื่อให้สะดวกต่อการรำรำ เนื่องจากที่มีมือด้านขวาเคลื่อนย้ายลำบาก อย่างไรก็ตาม พยนต์ แก้วไย ยังคงท่ารำที่เป็นหลักเอาไว้ คือ ทำเดิน ท่าคำนับ

จากการศึกษาท่ารำเพลงหน้าพาทย์เพลงเสมอ พบว่า มีลักษณะ ท่ารำแบบนาฏศิลป์ไทย คือ ท่าไม้เดิน 5 ครั้ง ท่าไม้ลา 4 คือ ท่ารำที่ ก้าวขึ้นไป 5 ก้าว และถอยหลัง 4 ก้าว เน้นการรำกลางเวที หลังจากประสบ อุบัติเหตุ กระทบนท่ารำเพลงเสมอของพยนต์ แก้วไย ในบทบาทตลกกลีเก พบว่า มีลักษณะท่ารำที่ปรับเปลี่ยนและตัดท่ารำบางท่าออก ท่ารำที่คงไว้ คือ ท่าไม้เดินขึ้น 5 ครั้ง ตัดท่ารำไม้ลาออก เน้นการใช้หน้าตาของผู้แสดง สื่อสารไปถึงผู้ชมมากกว่าการรำที่สวยงาม การเคลื่อนตัวไปด้านหน้าเพียง อย่างเดียว

จากการศึกษาท่ารำเข้าสู่ การเกี่ยวพาราสี พบว่า ท่าทางการเกี่ยวพาราสี ตลกฝ่ายหญิงของ พยนต์ แก้วไย มีลักษณะท่าทางการรำรำที่ปรากฏ ส่วนใหญ่เป็นท่าทางการเกี่ยวพาราสีกับฝ่ายหญิงด้วยรูปแบบการเข้าสู่ พระ-นาง เหมือนการเกี่ยวพาราสีของพระเอกนางเอกกลีเกทั่วไป แต่มีกลวิธีและเทคนิค ที่นำมาใช้ให้เกิดความขบขัน โดยใช้ความผิดพลาดของท่าทาง ความไม่สมส่วน ของขนาดร่างกายระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง การใช้ความรุนแรงมากกว่า ปกติ และการแสดงท่าทางสื่อความหมายสองแง่สองง่าม และที่สำคัญในการแสดง ท่าทางของพยนต์ แก้วไย ในการเกี่ยวตลกฝ่ายหญิงจะทำได้ลำบากและไม่ถูกต้อง

ตามหลักการรำเกี่ยว เนื่องจากด้วยร่างกายที่พิการแขนขาของ พยन्द แก้วไย ที่เป็นอุปสรรคต่อรำยรำหรือทำท่าทางจึงเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่การสร้างเสียง เสียงหัวเราะให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษา กลวิธีการร้องในบทบาทตลกกลิเกของ พยन्द แก้วไย พบว่า พระเอกจะทำหน้าที่เป็นคนร้องกลอนก่อนคนแรกและเมื่อจบลง ตนจะทำหน้าที่ร้องกลอนต่อ เรียกว่า “ราชนิเกลิง” จะเป็นรูปแบบนี้ทุกครั้ง ที่ได้ออกแสดง โดยการกล่าวฉากแรกเป็นการทักทายผู้ชมหรือเรียกว่า การออกตัว เพราะฉะนั้นในบทร้องจะมีลักษณะไปในทางเดียวกับพระเอก บทร้องจะมีความหมายเกี่ยวกับการทักทายและการอวยพรท่านผู้ชม มากกว่าการร้องเพื่อความขบขัน นอกจากนี้ พยन्द แก้วไย มีกลวิธีในการ แต่งบทกลอนด้วยการ “ด้นกลอนสด” เกี่ยวกับสถานที่ในแต่ละคืนที่ไปแสดง เป็นหลักการใช้ไหวพริบปฏิภาณนำชื่อสถานที่หรือชื่อวัดในเวลานั้น มา แต่งเป็นบทกลอนร้องในช่วงคาลงได้ในทันที ซึ่งนับว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่ง ของการแสดงตลกกลิเกของ พยन्द แก้วไย

จากการศึกษา กลวิธีการแต่งหน้า ตลกกลิเกของ พยन्द แก้วไย พบว่า สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การแต่งหน้าพื้นฐานทั่วไป มีลักษณะเหมือนการแต่งหน้าของลิเกตัวอื่น ๆ คือ การลงแป้งสีเนื้อ ให้ทั่วใบหน้า การเขียนคิ้วด้วยดินสอสีดำ การทาตาสีน้ำตาล ปิดแก้มด้วย สีชมพู และการทาปากด้วยลิปติกสีแดง เพียงเท่านั้น และการแต่งหน้า ตามบทบาทที่ได้รับ เช่น บทบาทการเป็นตำรวจ บทบาทการเป็นพยาบาล บทบาทการเป็นหมอทำขวัญ โดยเฉพาะบทบาทผู้หญิง การแสดงบทบาท การปลอมเป็นผู้หญิง เพื่อให้ผู้ชมเกิดความขบขันเท่านั้น จึงไม่คำนึงถึงความถูกต้องและสวยงามในแบบผู้หญิงที่แท้จริง จะใช้กลวิธีของการแต่งหน้า แบบเกินจริง เช่น คิ้วใหญ่เกินจริง สีตาเข้มเกินจริง ขนาดของการทาปาก ใหญ่เกินจริง ความผิดพลาดพลาดในการแต่งหน้าเหล่านี้ ล้วนเป็นการตอบวัตถุประสงค์ของการแสดงตลกกลิเกได้ดีที่สุด

ด้านกลวิธี การแต่งกายในการแสดงตลกโลก พยงค์ แก้วไย กล่าวว่า ตัวตลก ถือว่าได้รับการยกเว้นในการแสดงโลกให้แตกต่างจากผู้แสดงตัวอื่น ๆ เพราะหน้าที่ของตัวตลกนั้น คือ ต้องพยายาม สรรหาความแปลกใหม่ ลักษณะของความตรงกันข้าม ความขัดแย้งกับความจริง หรือความไม่ถูกต้อง เพื่อนำมาสร้างความสนุกสนานและความขบขันให้กับผู้ชม โดยเฉพาะเรื่อง การแต่งกาย นักแสดงตัวเอกหรือตัวสำคัญของโลกจะใส่ชุดเพชรสวยงาม แต่ตัวตลกจะมีการแต่งกายที่หลากหลายตามความถนัดของผู้แสดงหรือตามบทบาทที่ได้รับ การแต่งกายการแสดงตลกโลกของ พยงค์ แก้วไย 3 กลุ่ม การแต่งกายพื้นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ การแต่งกายตามบทบาทที่ได้รับ และการแต่งกายเลียนแบบเชื้อชาติ

จากการศึกษาอุปกรณ์ในการแสดงตลกโลก ของ พยงค์ แก้วไย พบว่า อุปกรณ์ที่นำมาประกอบในการแสดงตลกมีอยู่ 2 ประเภท นั่นคือ อุปกรณ์เสมือนจริงและอุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้น การนำมาใช้จะขึ้นอยู่กับบทบาทที่ได้รับ ว่าสมควรใช้อุปกรณ์ประเภทใดจึงจะเหมาะสมที่สุด ซึ่งอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้นอกจากจุดประสงค์เพื่อความสนุกสนาน ตลกขบขันของผู้ชมแล้วนั้น อีกประการที่ต้องคำนึงถึง คือ การประหยัดงบประมาณ ความถูกต้อง และความปลอดภัยของอุปกรณ์ที่มีต่อ สถานที่ ผู้แสดง และผู้ชมที่อยู่ด้านหน้าเวทีเป็นสิ่งสำคัญ

การร้อง ในการฝึกร้องกลอน พยงค์ แก้วไย จะยึดเอาบทกลอนของครูทองหล่อ ปลั่งสุวรรณ มาใช้ในการฝึกหัดร้อง ในช่วงแรกของการเริ่มฝึกหัดร้องกลอน แต่กลอนร้องตอนนั้นใช้กลอนของทหารหรือตัวโกงเพราะเริ่มแสดงโลกครั้งแรกด้วยการเป็นทหารก่อนโดยมีครูทองหล่อปลั่งสุวรรณเป็นคนจดกลอนร้องให้และสอนร้องนำแล้วให้ร้องตาม โดยส่วนมากจะนิยมใช้กลอนแปดในการฝึกร้องอย่างไรก็ตามในบทกลอนของ พยงค์ แก้วไย จะต้องกล่าวถึงชื่อคณะที่แสดงทุกครั้ง ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้ชมได้จดจำชื่อคณะที่ตนร่วมแสดงได้ดี และที่สำคัญพยงค์ แก้วไย ไม่นิยมร้องบทกลอน

ที่ตกลงหรือมีความชอบกันในฉากแรกเพราะถือว่าฉากแรกเป็นการกล่าวทักทาย และเป็นการแสดงความขอบคุณผู้ชมที่สละเวลามาชมการแสดงของตน

การพูด พยงค์ แก้วไย ฝึกฝนการพูดด้วยตนเอง โดยการแสวงหาความรู้ ดูจดจำ อ่านหนังสือ เกี่ยวกับพจนานุกรม ราชศัพท์ รับฟังข่าวสาร และคำพูดจากภาพยนตร์จีน จะใช้คำพูดสำนวน อันไหนดีเหมาะสมก็เอามาใช้และที่สำคัญที่นายพยงค์ แก้วไย ทำอยู่เป็นประจำทุกวัน คือ การอ่านหนังสือพิมพ์ประจำวันในทุกเช้า เพื่อเป็นการติดตามข่าวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และมีก็นำข่าวสารไปปรับใช้กับการแสดงตลกหน้าเวทีลิเก ทำให้ผู้ชมชื่นชอบและยอมรับในการแสดงตลกลิเกของ พยงค์ แก้วไย เป็นจำนวนมาก

รูปแบบการแสดงตลกลิเกของ พยงค์ แก้วไย เป็นการผสมผสานศิลปะการปรุงแต่งหรือการแสดงออกให้เกิดความชอบกันได้มากที่สุด โดยวิธีการแสดงออกให้เกิดความตลกของตนนั้นจะแสดงออกในรูปแบบของ ท่าทาง การร้ายรำ การเกี่ยวพาราสิ บทร้อง การแต่งกาย การแต่งหน้า การใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง และวิธีการแสดงบทบาทการสื่อสารกับนักแสดงคนอื่น ๆ นอกจากนี้สิ่งทีค่านึงในการแสดงอยู่ตลอดเวลา คือ ความพึงพอใจ ของผู้ชม เพราะฉะนั้นในการแสดงแต่ละครั้ง พยงค์ แก้วไย จะพยายามสื่อสารกับผู้ชมให้เกิดความเข้าใจง่ายที่สุด ไม่ซับซ้อน เป็นกันเอง และที่สำคัญ มุกตลกที่นำมาปรับใช้ในการแสดงที่ผู้ชมจะสนใจมากที่สุด คือ ความทันต่อโลกในเรื่องของข่าวสารบ้านเมือง ซึ่งเป็นเทคนิคในการสร้างความชอบในการแสดงตลกลิเก

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา รัชชมณี. (2532). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีสันสกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปรัชญาวลี มาลัยนาค. (2563). *พยนต์ แก้วไย แสดงเป็นตัวโกลกลีเก ร่วมแสดงในคณะคณะนายวัด นายหย่อย ในปี พ.ศ. 2515*. [ภาพถ่าย]. สิงห์บุรี: วัดจุฬามณี.
- _____. (2564). *พยนต์ แก้วไย แสดงเป็นตัวตลก หลังจากเกิดอุบัติเหตุ ในปี พ.ศ.2525*. [ภาพถ่าย]. สิงห์บุรี: วัดจุฬามณี.
- พยนต์ แก้วไย. *ตลกกลีเกลูกบพ คณะพรเทพ พรทวิ*. (สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2563).
- มนตรี ตราโมท (2497). *การละเล่นของไทย*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- วิโรจน์ วีรพัฒนานนท์. *ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก)*. (สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2561).
- ศิวัช นนทะวงษ์. *ทีมข่าว คม ชัด ลึก*. *ตลกกลีเก บ้านเทิงชาวบ้าน*. (สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2554).
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2522). *ลิเก*. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ.
- สมบูรณ์ แยมี่สี. *หัวหน้าคณะลิเก พรเทพ พรทวิ*. (สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2561).